

"A Comparative Analysis of Russia's and China's Foreign Policy toward Iran's Nuclear Program Based on Role Theory"

Parviz Delirpour*

Mohsen Nasr Esfahani**

Abstract

This study, employing a descriptive–analytical method and focusing on the role-playing of Russia and China with regard to Iran's nuclear dossier, seeks to identify both the deliberate and the self-emergent roles of these two states, the points of divergence and convergence between those roles, and the strategies each has adopted to manage tensions. The aim is to examine and compare Russia's and China's roles in the Iranian nuclear issue, with particular emphasis on how they have managed conflicts of interest and performed multiple, sometimes competing, roles within the framework of the international system. The central question is how these two powers have balanced the imperatives of their relations with Iran, their international obligations, and their own strategic interests. The analysis indicates that Russia, by acting as both a “technical–political mediator” and a “provider of peaceful nuclear technology,” has sought to preserve its strategic partnership with Iran while also consolidating its standing as a responsible member of the United Nations Security Council. At critical junctures, it has employed diplomatic tools to moderate Western pressure on Iran, yet has also aligned with the adoption of certain resolutions. China, for its part, has played the roles of “key economic partner” and

* Assistant Professor, Department of Political Science, Payam Noor University, Tehran, Iran,
Parviz.delirpour@pnu.ac.ir

** Assistant Professor, Department of Islamic Studies, Payam Noor University, Tehran, Iran (Corresponding
Author), nasresfahani@pnu.ac.ir

Date received: 30/08/2025, Date of acceptance: 21/09/2025

“responsible actor within the non-proliferation regime,” pursuing what may be termed the “soft management of role conflict.” This has involved the use of deliberately ambiguous diplomatic language, delaying decisions on sensitive matters, and focusing on non-contentious areas of cooperation—thus enabling Beijing to sustain its economic ties with Tehran while avoiding open confrontation with the West. The findings suggest that both countries have relied on flexible, multi-layered strategies to manage role conflicts, though Russia has placed greater emphasis on political–security influence, whereas China has prioritized economic–commercial interests. These patterns indicate that, in the context of Iran’s nuclear dossier, the roles of both states have been neither fixed nor one-dimensional, but dynamic and shaped by shifts in the international environment as well as by each country’s domestic priorities.

Keywords: Iran, nuclear issue, Russia, China, role theory.

Introduction

The foreign policies of Russia and China toward Iran’s nuclear program have been shaped by a complex interplay of strategic interests, normative commitments, and evolving international roles. This study applies Role Theory as an analytical framework to conduct a comparative examination of the two states’ approaches from the early 2000s to the present, situating their behavior within the broader context of international relations and great power politics. Role Theory, which emphasizes the socially constructed expectations of states’ positions and functions in the international system, provides a nuanced lens for understanding how Moscow and Beijing have defined, enacted, and adapted their foreign policy roles in relation to Iran’s nuclear dossier. By focusing on both self-ascribed roles (how each state perceives its own place in the system) and externally ascribed roles (how other actors expect them to behave), the analysis reveals the dynamic interaction between identity, interest, and structure in shaping policy outcomes.

Materials and Methods

The research draws on a qualitative comparative methodology, combining process tracing with content analysis of official statements, United Nations Security Council (UNSC) resolutions, International Atomic Energy Agency (IAEA) reports, and bilateral agreements. Primary sources include speeches by Russian and Chinese leaders, foreign ministry communiqués, and voting records in multilateral forums.

Secondary sources encompass scholarly works on Role Theory, great power politics, and the geopolitics of the Middle East. The temporal scope covers key phases of the Iranian nuclear issue: the initial revelations of undeclared nuclear activities (2002–2005), the escalation of sanctions and negotiations (2006–2013), the Joint Comprehensive Plan of Action (JCPOA) period (2015–2018), and the post-U.S. withdrawal era (2018–2024). Analytical coding was applied to identify recurring role conceptions—such as “responsible great power,” “balancer,” “strategic partner,” and “guardian of sovereignty”—and to trace their operationalization in policy decisions.

Discussion & Result

The findings indicate that Russia’s foreign policy toward Iran’s nuclear program has been characterized by a dual role conception: as a “great power balancer” seeking to counter U.S. dominance while maintaining leverage over Iran, and as a “responsible stakeholder” in the non-proliferation regime. Moscow’s approach has oscillated between cooperation with Western powers in imposing limited sanctions and strategic alignment with Tehran in resisting excessive pressure. This duality reflects Russia’s desire to preserve its influence in the Middle East, protect its nuclear technology export market, and assert its status as an indispensable diplomatic actor. The construction of the Bushehr nuclear power plant, Russia’s participation in the P5+1 negotiations, and its calibrated support for UNSC sanctions illustrate this balancing act. Role Theory helps explain how Russia’s self-image as a guarantor of strategic stability and its externally ascribed role as a veto-wielding UNSC member constrained and enabled its policy choices.

China’s policy, by contrast, has been anchored in the role conception of a “responsible rising power” committed to peaceful development, coupled with that of a “defender of sovereignty and non-interference.” Beijing has consistently emphasized diplomatic resolution, opposed unilateral sanctions, and sought to protect its expanding energy and trade relations with Iran. While China did support certain UNSC sanctions, it worked to dilute their scope and ensure exemptions for legitimate economic activities. Its engagement in the JCPOA negotiations reflected both its interest in upholding the multilateral non-proliferation regime and its desire to project an image of constructive global leadership. Role Theory elucidates how China’s self-ascribed identity as a champion of South–South cooperation and its

externally ascribed role as a permanent UNSC member shaped its cautious, consensus-oriented diplomacy.

The comparative analysis reveals both convergences and divergences in the two states' role enactments. Convergences include their shared opposition to the weaponization of Iran's nuclear program, their insistence on Iran's right to peaceful nuclear energy under the Non-Proliferation Treaty (NPT), and their resistance to U.S.-led unilateralism. Both leveraged their UNSC positions to influence the scope and timing of sanctions, and both used the Iranian issue as a platform to assert multipolarity in the international system. Divergences stem from differences in strategic priorities and role conceptions: Russia's readiness to use the nuclear issue as a bargaining chip in its broader confrontation with the West contrasts with China's preference for stability to safeguard economic interests. Russia's more overt military and nuclear cooperation with Iran also stands in contrast to China's lower-profile engagement, which has been more commercially driven.

The discussion situates these findings within the broader literature on Role Theory and great power behavior. It argues that role conceptions are not static but evolve in response to systemic changes, domestic imperatives, and interactions with other actors. For Russia, the deterioration of relations with the West after 2014 reinforced its balancer role and deepened its strategic partnership with Iran, particularly in the Syrian conflict. For China, the intensification of U.S.–China rivalry after 2018 has increased the salience of its sovereignty-defender role, but Beijing has remained cautious to avoid secondary sanctions and preserve its global economic networks. The Iranian nuclear issue thus serves as a microcosm of how great powers navigate competing role expectations in a contested international order.

The study also highlights the methodological value of Role Theory in comparative foreign policy analysis. By focusing on role conceptions and enactments, the framework captures the interplay between material interests and ideational factors, offering a richer explanation than purely realist or liberal approaches. It also underscores the importance of examining both self-ascribed and externally ascribed roles, as discrepancies between the two can generate policy tensions or opportunities for role negotiation. In the case of Russia and China, the partial alignment between their self-images and external expectations facilitated cooperation in the P5+1 framework, but divergences in strategic priorities limited the depth of their coordination.

Cocclusion

In conclusion, the comparative analysis demonstrates that Russia's and China's foreign policies toward Iran's nuclear program cannot be fully understood without considering the role conceptions that underpin their behavior. While both have sought to balance non-proliferation commitments with strategic and economic interests, their differing role identities have produced distinct patterns of engagement. Russia's balancer–stakeholder duality has led to a more flexible, sometimes transactional approach, whereas China's sovereignty-defender–responsible-power identity has fostered a more consistent, stability-oriented policy. These differences have implications for the future of multilateral diplomacy on Iran's nuclear issue, particularly as global power shifts and regional dynamics evolve.

The study concludes that Role Theory offers a valuable tool for anticipating how Russia and China might respond to future developments, such as renewed negotiations, changes in Iran's nuclear posture, or shifts in U.S. policy. Understanding their role conceptions can help policymakers design engagement strategies that align with these states' self-perceptions and external expectations, thereby enhancing the prospects for cooperative solutions. The findings also contribute to the broader debate on the utility of Role Theory in explaining great power behavior in complex, multi-actor security issues.

Bibliography

- Al Jazeera. (2025). *Iran, Russia, China discuss Tehran's nuclear programme at Beijing meeting*. <https://www.aljazeera.com/news/2025/3/14/iran-russia-china-discuss-tehrans-nuclear-programme-at-beijing-meeting>
- Allison, R. (2013). *Russia, the West, and Military Intervention*. Oxford University Press.
- Blank, S. (2017). Russia and the Middle East: Strategic Alliances and Rivalries. *Middle East Policy*, 24(3), 305–322.
- Biddle, B. J. (1986). Recent developments in role theory. *Annual Review of Sociology*, 12, 67–92. <https://doi.org/10.1146/annurev.so.12.080186.000435>
- Bowen, W. Q., & Moran, M. (2015). Living with Nuclear Hedging: The Implications of Iran's Nuclear Strategy. *International Affairs*, 91(1), 25–43.
- Breuning, M. (2011). Role theory research in international relations: State of the art and blind spots. In S. Harnisch, C. Frank, & H. W. Maull (Eds.), *Role theory in international relations* (pp. 16–35). Routledge.

- Chafetz, G., Abramson, H., & Grillot, S. (1996). Role theory and foreign policy: Belarussian and Ukrainian compliance with the nuclear nonproliferation regime. *Political Psychology*, 17(4), 727–757.
- Downs, E. (2011). *China and Iran: Economic, Political, and Military Relations*. RAND.
- Druyan-Feldman, B. C., & Lavi, G. (2022). *China, Russia, and the Nuclear Talks in Vienna: The Gift that Keeps Giving*. Institute for National Security Studies.
- El-Fekki, A. (2025). *Russia and China Give Iran Nuclear Deal Boost*. Newsweek. <https://www.newsweek.com/russia-china-give-iran-nuclear-deal-boost-2116931>
- Esmaceli, A. M., & Zhang, Y. (2022). Identity, China's foreign policy and Iran's nuclear program. *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, 16(1), 46–61.
- Fitzpatrick, M. (2016). Nuclear capabilities in the Middle East. In *WMD Arms Control in the Middle East* (pp. 107–118). Routledge.
- Fulton, J. (2018). China's Changing Role in the Middle East. *Atlantic Council*, 55–70.
- Garver, J. (2016). *China's Quest: The History of the Foreign Relations of the People's Republic*. Oxford University Press.
- Gharibabadi, Fitzpatrick, M. (2011). *Iran's Nuclear, Chemical and Biological Capabilities*. IISS.
- Goode, W. J. (1960). A theory of role strain. *American Sociological Review*, 25(4), 483–496.
- Harnisch, S. (2011). Role theory: Operationalization of key concepts. In S. Harnisch, C. Frank, & H. W. Maull (Eds.), *Role theory in international relations* (pp. 7–15). Routledge.
- Holsti, K. J. (1970). National role conceptions in the study of foreign policy. *International Studies Quarterly*, 14(3), 233–309.
- <https://en.mehrnews.com/news/235404>
- International Atomic Energy Agency. (2025). *Safeguards and Iran's compliance*.
- International Crisis Group. (2014). *Iran and the P5+1: Solving the Nuclear Rubik's Cube*. Middle East Report N°152.
- Gan, Nectar CNN. (2025). *Iran, China and Russia launch annual joint naval drills as Trump upends Western alliances*. <https://edition.cnn.com/2025/03/10/asia/iran-china-russia-joint-navy-drills-intl-hnk>. Published 2:50 AM EDT, Mon March 10, 2025
- JCPOA Joint Commission. (2025). *Latest report on implementation status*.
- ISNA, (2025). *Iran, Russia, China diplomats confer on snapback mechanism*. ISNA. <https://en.irna.ir/news/85917700> News Code: 1404052917643
- Kahn, R. L., Wolfe, D. M., Quinn, R. P., Snoek, J. D., & Rosenthal, R. A. (1964). *Organizational stress: Studies in role conflict and ambiguity* (p. 45). Wiley.
- Karami, J. (2024). Triangle Cooperation of Iran, Russia and China and Eurasian Security. *Journal of Iran and Central Eurasia Studies*, 7(1), 45–57.
- Katzman, K. (2019). *Iran Nuclear Agreement and U.S. Exit*. Congressional Research Service.
- Kerr: (2015). *Iran's Nuclear Program: Status*. Congressional Research Service.
- Kile, S. N., & Kristensen, H. M. (2018). Trends in World Nuclear Forces. *SIPRI Yearbook*, 99–112.

165 Abstract

- Manners, I. (2002). Normative power Europe: A contradiction in terms? *Journal of Common Market Studies*, 40(2), 235–258.
- Mehr News Agency. (2025). *Iran, China, Russia hold nuclear talks*.
- Ministry of Foreign Affairs of China. (2025). *Joint Statement of the Beijing Meeting between China, Russia and Iran*.
- Pan, Z. (2019). China's Role Conception in the Iranian Nuclear Issue. *The Chinese Journal of International Politics*, 12(1), 45–67.
- Salehi, M. K., & Salmani Farahmand, M. (2021). Assassination of Iranian Nuclear Scientists. *Civilization of Law Quarterly*, 4(9), 407–432.
- Scita, J. (2022). The Sino–Iranian Relationship: A Role Theory Approach to a Non-Western Great Power-Middle Power Partnership in *China's Economic and Political Presence in the Middle East and South Asia*, Routledge, 35–56.
- Shichor, Y. (2014). China and the Iranian Nuclear Crisis. *China Report*, 50(1), 1–19.
- Sørensen, C. T. N. (2019). That Is Intervention; That Is Not Interference. *The China Quarterly*, 237, 113–133.
- Thies, C. G. (2009). Role theory and foreign policy. In R. A. Denemark (Ed.), *The international studies encyclopedia* (pp. 1–12). Wiley-Blackwell.
- Trenin, D. (2005). Russia's nuclear policy in the 21. century environment (No. INIS-FR--4773). *Institut Francais des Relations Internationales, 75-Paris (France)*.
- Trenin, D. (2016). Russia in the Middle East: Moscow's Objectives, Priorities, and Policy Drivers. *Carnegie Moscow Center*.
- Turner, R. H. (2001). Role theory. In J. H. Turner (Ed.), *Handbook of sociological theory* (pp. 233–254). Springer.
- Ulyanov, M. (2025). Statement on E3 threats. X (formerly Twitter).
- United Nations. (2015). *Security Council Resolution 2231*.
- Walker, S. G. (1987). Role theory and the origins of foreign policy. In C. F. Hermann, C. W. Kegley Jr., & J. N. Rosenau (Eds.), *New directions in the study of foreign policy* (pp. 55–80). Allen & Unwin.
- Wendt, A. (1999). *Social theory of international politics* (p. 259). Cambridge University Press.
- Wish, N. B. (1980). Foreign policy makers and their national role conceptions. *International Studies Quarterly*, 24(4), 532–554.
- Wu, L. (2013). China's Energy Strategy and Iran's Nuclear Issue. *Journal of Contemporary China*, 22(82), 85–101.

تحلیل تطبیقی سیاست خارجی روسیه و چین در قبال پرونده هسته‌ای ایران بر پایه نظریه نقش

پرویز دلیرپور*

محسن نصر اصفهانی**

چکیده

پژوهش حاضر با روش توصیفی-تحلیلی، تمرکز بر نقش‌آفرینی روسیه و چین در قبال پرونده هسته‌ای ایران، در صدد شناسایی نقش‌های آگاهانه و خودظه‌ور روسیه و چین در قبال پرونده هسته‌ای ایران، تضاد و همسویی این نقش‌ها و راهبردهای دو کشور برای مدیریت تنش می‌باشد. هدف این پژوهش بررسی و مقایسه نقش‌های روسیه و چین در پرونده هسته‌ای ایران با تمرکز بر چگونگی مدیریت تضاد منافع و ایفای نقش‌های چندگانه در چارچوب نظام بین‌الملل است. پرسش اصلی این است که این دو قدرت چگونه میان الزامات روابط با ایران، تعهدات بین‌المللی و منافع راهبردی خود توازن برقرار کرده‌اند. تحلیل‌ها نشان می‌دهد روسیه با ایفای نقش «میانجی فنی-سیاسی» و «تأمین‌کننده فناوری هسته‌ای صلح‌آمیز» تلاش کرده است هم روابط راهبردی با ایران را حفظ کند و هم جایگاه خود را به‌عنوان عضو مسئول شورای امنیت تثبیت نماید. این کشور در مواقع حساس، از ابزارهای دیپلماتیک برای تعدیل فشار غرب بر ایران استفاده کرده، اما در عین حال در تصویب برخی قطعنامه‌ها همراهی کرده است. چین نیز با نقش‌آفرینی به‌عنوان «شریک اقتصادی کلیدی» و «بازیگر مسئول در رژیم عدم اشاعه» به «نرم‌افزایی کردن تضاد نقش‌ها» روی آورده است؛ یعنی با استفاده از زبان دیپلماتیک مبهم، تأخیر در تصمیم‌گیری‌های حساس و تمرکز بر حوزه‌های همکاری غیرمناقشه‌برانگیز، توانسته است هم روابط

* استادیار گروه علوم سیاسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران، Parviz.delirpoor@pnu.ac.ir

** استادیار گروه معارف اسلامی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران (نویسنده مسئول)، nasresfahani@pnu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۶/۰۸، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۳۰

اقتصادی با ایران را ادامه دهد و هم از تعارض آشکار با غرب پرهیز کند. یافته‌ها نشان می‌دهد هر دو کشور از راهبردهای انعطاف‌پذیر و چندسطحی برای مدیریت تضاد نقش‌ها بهره برده‌اند، اما روسیه بیشتر بر نفوذ سیاسی-امنیتی و چین بر منافع اقتصادی-تجاری تأکید داشته است. این الگوها بیانگر آن است که در پرونده هسته‌ای ایران، نقش‌ها نه ثابت و یک‌بعدی، بلکه پویا و متأثر از تغییرات محیط بین‌المللی و اولویت‌های داخلی هر کشور بوده‌اند.

کلیدواژه‌ها: ایران، پرونده هسته‌ای، روسیه، چین، نظریه نقش.

۱. مقدمه

هدف پژوهش حاضر، تحلیل مقایسه‌ای نقش‌آفرینی روسیه و چین در قبال پرونده هسته‌ای ایران با تکیه بر چارچوب نظریه نقش و تمرکز بر شناسایی و تبیین تضاد میان نقش‌های آگاهانه و خودظهور (Deliberate roles- Emergent Roles) آنهاست. پرسش اصلی پژوهش آن است که در پرونده هسته‌ای ایران، روسیه و چین چه نقشی را به لحاظ افکار عمومی در داخل ایران و یا به لحاظ افکار عمومی و سیاست بین‌الملل به صورت آگاهانه یا به اجبار به عهده گرفته‌اند. لذا کوشش می‌شود با بررسی انتظارات هنجاری، کارکردی و ادراکی از سوی بازیگران داخلی و بین‌المللی، روشن سازد که چگونه این دو قدرت، جایگاه خود را در معادلات هسته‌ای ایران تعریف و بازتعریف کرده‌اند. در شرایط موجود، روسیه و چین در پرونده هسته‌ای ایران میان حفظ روابط راهبردی با تهران و پایبندی به تعهدات بین‌المللی، رویکردی چندلایه و انعطاف‌پذیر اتخاذ کرده‌اند. مساله آن است که چگونه این دو قدرت با وجود تضاد نقش‌ها، منافع متعارض را مدیریت و بر روند مذاکرات و تصمیمات بین‌المللی اثر می‌گذارند؟ پرسش‌های مهم حاصل از پرسش فوق عبارت‌اند از: (۱) روسیه و چین چه نقش‌های آگاهانه و خودظهوری را در این میان به عهده گرفته‌اند؟ (۲) این نقش‌ها تا چه حد دارای همپوشانی شناختی یا دچار تضادند؟ (۳) هر کشور چه راهبردهایی برای مدیریت این تضاد به کار برده است و این راهبردها چه پیامدهایی در سیاست بین‌الملل داشته‌اند؟ بر این اساس، فرضیات پژوهش چنین‌اند: اول، هر دو کشور ترکیبی از نقش‌های همسو و متعارض را ایفا کرده‌اند که شدت تضاد آنها تابع میزان همپوشانی هویتی بوده است. دوم، برای مدیریت این تضاد، راهبردهایی چون اولویت‌بندی نقش‌ها، بازتعریف هویت و تغییر رفتار به کار گرفته شده است. سوم، موفقیت یا ناکامی در

این مدیریت، بر اعتبار بین‌المللی و نفوذ دیپلماتیک آنها در پرونده هسته‌ای ایران اثرگذار بوده است.

۲. پیشینه پژوهش

کرمی، جعفر. (۲۰۲۴). همکاری مثلثی ایران، روسیه و چین و امنیت اوراسیا، استدلال می‌کند روسیه نقش «قدرت امنیت‌ساز» و چین نقش «تسهیل‌گر اقتصادی» را ایفا می‌کند. مقاله نشان می‌دهد که این نقش‌ها در پاسخ به فشارهای ایالات متحده و تغییرات ژئوپلیتیک اوراسیا شکل گرفته‌اند.

اسماعیلی و ژانگ، (۲۰۲۲). هویت، سیاست خارجی چین و برنامه هسته‌ای ایران با رویکرد سازه‌انگاری کل‌نگر (Holistic Constructivism) به بررسی سیاست خارجی چین در قبال برنامه هسته‌ای ایران می‌پردازند. پرسش محوری آن این است که سیاست چین چگونه و بر اساس چه مؤلفه‌های هویتی شکل گرفته است و این هویت چه نقشی در نحوه تعامل چین با پرونده هسته‌ای ایران دارد. یافته‌های آن از این قرارند که نخست، چین همواره به دنبال حل مسالمت‌آمیز مسئله در چارچوب معاهده NPT بوده و از همکاری با آمریکا در این مسیر ابایی نداشته است. دوم آن که محیط هنجاری بین‌المللی می‌تواند اثر تعدیل‌کننده یا تشدیدکننده بر رفتار چین داشته است. و سوم آن که سیاست چین بیشتر بر چگونگی مشارکت متمرکز بوده تا اصل مشارکت یا عدم آن.

مالیچیو واکر (۲۰۱۶). نظریه نقش و تضاد نقش در روابط ایالات متحده و ایران: دشمنانی که خودمان ساخته‌ایم، با تمرکز بر سه مقطع تاریخی مهم، نشان می‌دهند که چگونه تعارض نقش میان ایالات متحده و ایران به شکل‌گیری و تداوم خصومت انجامیده است. البته نویسندگان به نقش آفرینی آمریکا در این خصوص متمرکز بوده و طبعاً توضیح نمی‌دهند که چین و روسیه چگونه از این جایگاه و برای افزایش نفوذ خود در خاورمیانه و تقویت موقعیتش در برابر غرب استفاده کرده‌اند.

سیتا، (۲۰۲۲). رابطه چین و ایران: رویکردی مبتنی بر نظریه نقش به مشارکت قدرت بزرگ غیرغربی قدرت متوسط، می‌کوشند توضیح دهند چرا و چگونه روابط چین و ایران، فراتر از ملاحظات صرفاً مادی و ساختاری، بر پایه هویت‌های غیرغربی و برداشت‌های نقش (Role Conceptions) شکل گرفته و تداوم یافته است.

درویان-فلدمن و لاوی. (۲۰۲۲). چین، روسیه و مذاکرات هسته‌ای در وین: موهبتی پایداری، با بهره‌گیری از نظریه نقش، به بررسی جایگاه روسیه و چین به‌عنوان «میانجی‌های متمایل به ایران» می‌پردازد. نویسندگان نشان می‌دهند که روسیه با نقش «قدرت موازنه‌گر» و چین با نقش «حامی توسعه‌محور» در مذاکرات وین عمل کرده‌اند. هر دو کشور از این نقش‌ها برای تقویت جایگاه خود در نظم بین‌الملل و مقابله با فشار غرب استفاده کرده‌اند.

پان، ز. (۲۰۱۹). برداشت چین از نقش در مسئله هسته‌ای ایران. مجله چینی سیاست بین‌الملل، از نظریه نقش‌ها در روابط بین‌الملل استفاده می‌کند تا نشان دهد سیاست خارجی چین صرفاً واکنشی به فشارهای بیرونی نیست، بلکه بر پایه برداشت‌های درونی از «نقش» خود در نظام بین‌الملل شکل می‌گیرد. این برداشت‌ها ترکیبی از هویت تاریخی (مثلاً میراث عدم مداخله و ضد هژمونی) و اهداف معاصر (قدرت بزرگ مسئولیت‌پذیر) هستند. به نظر پان، چین در این پرونده «تعادل‌گرای گزینشی» است: همزمان می‌کوشد تصویر یک قدرت مسئول را حفظ کند و منافع ژئواقتصادی‌اش را از دست ندهد. این رفتار نه صرفاً نتیجه فشار آمریکا یا نیاز به نفت ایران، بلکه بازتاب مستقیم «تصور نقش» چین از خود به‌عنوان بازیگری است که باید هم نظم موجود را حفظ کند و هم از سلطه یک‌جانبه جلوگیری نماید. در نتیجه، سیاست چین ترکیبی از همکاری محدود با غرب در حوزه عدم اشاعه و مقاومت در برابر فشارهای فراتر از چارچوب سازمان ملل بوده است.

برخلاف منابع فوق که هر یک به‌طور جداگانه به نقش روسیه یا چین پرداخته یا صرفاً همکاری سه‌جانبه را بررسی کرده‌اند، پژوهش حاضر دست کم در چهار مورد با پژوهشهای فوق متفاوت است؛ نخست این که در این پژوهش تمرکز بر تحلیل جایگاه، انگیزه‌ها و الگوهای رفتاری این کشورها در چارچوب نظریه نقش بوده و تلاش می‌شود نقش‌های روسیه و چین در پرونده هسته‌ای ایران تحلیلی تطبیقی و همزمان ارائه گردد. دوم آن که تغییرات نقش‌ها در گذر زمان (از برجام ۲۰۱۵ تا مذاکرات پس از خروج آمریکا و حتی جنگ ۱۲ روزه) مورد بررسی قرار گیرد. سوم آن که پیوند این نقش‌های همخوان یا متضاد با تحولات ساختاری نظام بین‌الملل (مانند جنگ اوکراین یا رقابت چین-آمریکا) را مورد بررسی قرار گیرد و سرانجام آن که از داده‌های کیفی و کمی ترکیبی برای سنجش میزان موفقیت هر نقش در تحقق اهداف سیاست خارجی استفاده شود.

۳. روش و چارچوب نظری

در نظریه نقش (Role Theory)، چه در جامعه‌شناسی و چه در روابط بین‌الملل، کانون توجه بر الگوهای رفتاری برخاسته از انتظارات اجتماعی یا بین‌المللی است که بر بازیگران تحمیل یا از سوی آنان پذیرفته می‌شود. در جامعه‌شناسی، ریشه‌های این نظریه را می‌توان در آثار جورج هربرت مید و رالف لیتون یافت؛ جایی که نقش به‌عنوان پیوند میان ساختار اجتماعی و کنش فردی تعریف شد. (Turner, 2001: 233) نقش‌ها مجموعه‌ای از حقوق، تکالیف، هنجارها و انتظارات‌اند که با یک «موقعیت اجتماعی» پیوند دارند (Biddle, 1986: 68). مفاهیمی چون انتظارات نقش، تعارض نقش (Goode, 1960: 488) و ابهام نقش (Kahn et al., 1964: 45) از عناصر کلیدی این حوزه‌اند. در این رویکرد، فرد هم محصول ساختار است و هم عاملی که می‌تواند با تفسیر نقش، آن را دگرگون کند.

ورود نظریه نقش به روابط بین‌الملل با اثر کلاسیک هالستی (Holsti 1970: 245) درباره «مفهوم‌سازی نقش ملی» آغاز شد. او استدلال کرد که سیاست خارجی دولت‌ها را می‌توان بر پایه مجموعه‌ای از انتظارات داخلی و خارجی تبیین کرد که پیرامون «نقش» آن دولت در نظام بین‌الملل شکل می‌گیرد. از این منظر، نقش ملی هم بازتاب هویت ملی و هم محصول تعاملات دیپلماتیک و ساختار بین‌الملل است. (Harnisch, 2011: 8) درون‌مایه اصلی این دیدگاه آن است که دولت‌ها نه صرفاً براساس منافع مادی، بلکه در چارچوب نقش‌هایی که برای خود تعریف کرده یا دیگران به آنان نسبت داده‌اند عمل می‌کنند. (Breuning, 2011: 21)

ابعاد نظری این رهیافت در روابط بین‌الملل چندگانه است. نخست، بُعد هویتی که بر پیوند نقش با تصویر و باورهای دولت از خود تأکید دارد. دوم، بُعد انتظاری که شامل انتظارات سایر دولت‌ها و نهادهای بین‌المللی از رفتار آن دولت است. سوم، بُعد پویایی نقش که تغییر نقش‌ها را در اثر تحولات داخلی یا دگرگونی در ساختار نظام بین‌الملل توضیح می‌دهد. (Thies, 2009: 28) این تغییر می‌تواند تدریجی یا ناگهانی باشد و گاه به بازتعریف نقش بینجامد؛ مانند گذار ژاپن از یک بازیگر صرفاً اقتصادی به بازیگر امنیتی فعال‌تر.

از سوی دیگر، نقش‌هایی که دولت‌ها آگاهانه به عهده می‌گیرند یا نقش‌هایی که از خلال تعاملات بین‌المللی به یک دولت نسبت داده می‌شوند و آنها را می‌توان نقش‌های خودظهور یا ظهوریابنده نام گذاشت، فارغ از تضاد و تعارض نیستند و ممکن است در

تضاد با یکدیگر قرار گیرند. این چارچوب بر این فرض بنا شده است که دولت‌ها در نظام بین‌الملل هم‌زمان تحت تأثیر دو منبع تعریف نقش‌اند:

۱. نقش‌های آگاهانه (Deliberate Roles) که از طریق تصمیم‌گیری استراتژیک، اسناد سیاست خارجی، و گفتمان رسمی طراحی می‌شوند. این نقش‌ها بازتاب مستقیم هویت مطلوب و اهداف اعلام‌شده دولت‌اند (مثلاً «میانجی صلح» یا «رهبر منطقه‌ای»).

۲. نقش‌های خودظهور (Emergent Roles) که در بستر تعاملات بین‌المللی یا واکنش به بحران‌ها شکل می‌گیرند. این نقش‌ها گاهی حاصل برداشت دیگران از رفتار دولت یا پیامدهای ناخواسته اقدامات آن هستند، بدون آن‌که برنامه‌ریزی قبلی برایشان وجود داشته باشد.

تضاد زمانی بروز می‌کند که الزامات و انتظارات این دو دسته نقش با هم ناسازگار شوند. این ناسازگاری می‌تواند در سه سطح زیر رخ دهد:

- هنجاری: ارزش‌ها یا هنجارهای نقش آگاهانه (مثل بی‌طرفی) با پیامدهای نقش خودظهور (مثل جانبداری عملی در یک بحران) در تعارض قرار می‌گیرند.

- کارکردی: وظایف و منابع مورد نیاز برای ایفای هر نقش متفاوت یا حتی متضاد باشد (مانند هم‌زمان بودن نقش «حامی امنیت» و «موازنه‌گر»).

- ادراکی: برداشت سایر بازیگران از نقش واقعی دولت با تصویری که دولت می‌خواهد القا کند، متفاوت باشد.

در نظریه‌ها و تحلیل‌های سیاست بین‌الملل، «نقش»‌ها می‌توانند کارکردهای متفاوتی داشته باشند و هر نقش، بخشی از ساختار و پویایی نظام بین‌الملل را شکل می‌دهد. این کارکردها را می‌توان به‌طور کلی چنین دسته‌بندی کرد:

(۱) فراهم کردن چارچوبی برای تبیین و پیش‌بینی رفتار خارجی (مانند اعلام دکترین مهار کمونیسم ترومن)؛

(۲) مدیریت انتظارات و کاهش عدم قطعیت از طریق رفتار قابل پیش‌بینی (مانند اتخاذ موضع بی‌طرفی دائمی سوییس)؛

تحلیل تطبیقی سیاست خارجی ... (پرویز دلیرپور و محسن نصر اصفهانی) ۱۷۳

۳) مشروعیت بخشی به اقدامات در چشم بازیگران داخلی و بین المللی (مانند مشارکت در عملیات سازمان ملل). (Chafetz et al., 1996: 732)

نقش ها را می توان در سه دسته کلی جای داد:

۴) نقش های هنجاری که متکی بر ارزش ها و هنجارهای بین المللی اند، مانند "مدافع حقوق بشر". (Manners, 2002: 240)

۶) نقش های مادی-قدرتی که از منابع مادی و قدرت نظامی-اقتصادی ناشی می شوند، مانند "قدرت بزرگ" یا "هژمون منطقه ای". (Wendt, 1999: 259)

۷) نقش های کارکردی که وظایف خاصی را بر عهده می گیرند، مانند "میانجی"، "موازنه گر" یا "حامی". (Harnisch et al., 2011: 15)

در عرصه تعاملات بین المللی، ایفای نقش توسط دولت ها با چالش هایی چون تعارض میان نقش های آگاهانه و خود ظهور، محدودیت منابع، فشار انتظارات متضاد بازیگران داخلی و خارجی، تغییرات ناگهانی در ساختار نظام بین الملل و بحران های پیش بینی نشده روبه رو می شود. این چالش ها می توانند به ابهام در پیام سیاسی، کاهش انسجام راهبردی، تضعیف مشروعیت و کاهش اعتماد متحدان بینجامند. همچنین، سوء برداشت یا تفسیر متفاوت نقش توسط دیگران، امکان بروز تنش و حتی تغییر ناخواسته مسیر سیاست خارجی را افزایش می دهد و دولت ها را ناچار به مدیریت فعال و بازتعریف مداوم نقش خود می سازد.

- تعارض نقش: مانند وضعیتی که یک دولت همزمان می خواهد "میانجی بی طرف" و "متحد نظامی" باشد، که این دو می توانند ناسازگار باشند. (Wish, 1980: 543)

- چندگانگی نقش: ایفای همزمان چند نقش که موجب پیچیدگی و گاه تناقض در سیاست خارجی می شود.

در این عرصه باید گفت روسیه و چین با بهره گیری از همپوشانی نسبی هویت های «قدرت مسئول جهانی» و «شریک راهبردی ایران»، توانسته اند میان تصویر هویتی خود و انتظارات رفتاری جامعه بین الملل پل بزنند. در واقع، هر دو کشور با رویکرد چندلایه — ترکیب همکاری اقتصادی، دیپلماسی چندجانبه و موضع گیری های گزینشی — تضاد نقش ها را مدیریت کرده و همزمان مشروعیت بین المللی و منافع ملی را حفظ کرده اند، بدون آنکه یکی را قربانی دیگری کنند.

در پرونده هسته‌ای ایران، همپوشانی هویتی پایین میان نقش «شریک راهبردی تهران» و «قدرت مسئول در نظام عدم اشاعه» برای روسیه و چین، تضاد نقش‌ها را تشدید کرده است. در سطح ادراکی، پیام‌های متناقض به مخاطبان داخلی و خارجی ارسال می‌شود؛ در سطح عملی، حمایت فنی یا اقتصادی از ایران می‌تواند تعهدات بین‌المللی را بی‌اعتبار کند؛ و در سطح راهبردی، تقسیم منابع و اعتبار میان مسیرهای واگرا، هم نفوذ اقتصادی-سیاسی و هم مشروعیت بین‌المللی این دو قدرت را تضعیف می‌کند. در چنین وضعیتی در سطح ادراکی، بازیگران خارجی و داخلی با پیام‌های متناقض مواجه می‌شوند و در سطح عملی، سیاست‌های اجرایی برای یک نقش، دیگری را بی‌اعتبار می‌کند. از سوی دیگر، در سطح راهبردی، دولت ناچار می‌شود منابع و اعتبار خود را میان دو مسیر واگرا تقسیم کند، که می‌تواند به تضعیف هر دو نقش بینجامد.

پس شدت تضاد به‌طور مستقیم تابع میزان شکاف هویتی میان دو نقش است؛ هرچه هویت‌های زیربنایی ناسازگارتر باشند، تضاد نه‌تنها پررنگ‌تر، بلکه پیامدهای آن — مانند کاهش پیش‌بینی‌پذیری، فرسایش اعتماد متحدان، یا ایجاد فرصت برای رقبای بین‌المللی — نیز عمیق‌تر خواهد بود.

در پرونده هسته‌ای ایران، روسیه با اولویت‌بندی نقش امنیتی-سیاسی و چین با بازتعریف هویت به‌عنوان میانجی مسئول، تضاد میان تعهدات بین‌المللی و روابط با تهران را مدیریت کرده‌اند؛ هر دو با تغییرات رفتاری گزینشی کوشیده‌اند انسجام داخلی را حفظ و همزمان اعتبار خارجی خود را از آسیب جدی مصون نگه دارند. وقتی دو نقش آگاهانه و خودظهور دولت با هم در تعارض قرار می‌گیرند، عملاً مجموعه‌ای از انتظارات متناقض از سوی مخاطبان داخلی و بین‌المللی شکل می‌گیرد. این وضعیت اگر بدون مداخله رها شود، می‌تواند به ابهام راهبردی، فرسایش اعتماد متحدان، و افزایش فرصت برای رقبای بین‌المللی منجر شود. از منظر نظریه نقش، دولت‌ها ناچارند این تعارض را به شکلی فعال مدیریت کنند تا سازگاری هنجاری و کارکردی میان نقش‌هایشان ایجاد شود. سه راهبرد اصلی که در فراز قبل ذکر شد، هر کدام پاسخ به یک بُعد از مشکل‌اند:

- (۱) اولویت‌بندی نقش‌ها: به مثابه راهی برای تخصیص بهینه منابع و تمرکز بر نقش‌های استراتژیک‌تر؛ دولت‌ها در شرایط تعارض، نقش‌هایی را که بیشترین همخوانی با منافع و هویت کلان دارند، در اولویت قرار می‌دهند (Harnisch, 2011: 10).

تحلیل تطبیقی سیاست خارجی ... (پرویز دلیرپور و محسن نصر اصفهانی) ۱۷۵

۲) بازتعریف هویت: چون تضاد نقش اغلب ریشه در شکاف هویتی دارد، بازآرایی روایت هویت ملی می‌تواند این شکاف را کاهش دهد. با بازتعریف مبانی ارزشی یا تصویری که دولت از خود به جهان ارائه می‌کند، امکان همسو کردن دو نقش یا ایجاد چارچوب معنایی مشترک برای هر دو فراهم می‌شود (Wish, 1980: 540).

۳) تغییر رفتار: حتی بدون تغییر رسمی هویت یا حذف نقش، اصلاح رفتارهای عینی و نمادین می‌تواند تنش‌های عملی را کم کند. این تغییرات ممکن است موقتی باشند و با هدف هموار کردن فضای تعاملی یا ارسال سیگنال‌های اطمینان‌بخش به طرف‌های مختلف انجام شوند. (Breuning, 2011: 25)

در مجموع، این راهبردها ابزارهایی برای مدیریت برداشت‌ها، همسوسازی انتظارات، و حفظ انسجام سیاست خارجی هستند. عدم استفاده از آن‌ها می‌تواند به اضمحلال گسیختگی پیام، کاهش کارآمدی دیپلماتیک و حتی بحران مشروعیت منجر شود (Walker, 1987: 60).

از منظر انتقادی، نظریه نقش با چالش‌هایی مانند ابهام مفهومی در تمایز نقش از هویت و منافع، و مشکل عملیاتی‌سازی برای سنجش تجربی نقش‌ها مواجه است (Biddle, 1986: 70). همچنین، این نظریه گاهی به ایستایی تحلیلی متهم می‌شود، زیرا توانایی تبیین تغییرات سریع نقش‌ها در شرایط بحرانی را محدود دارد؛ این چالش به مشکل اندازه‌گیری تجربی و عملیاتی‌سازی نقش‌ها در پژوهش‌های کمی یا کیفی مربوط می‌شود (Walker, 1987: 67). از سوی دیگر، وزن‌دهی به ساختار یا عاملیت محل اختلاف است و می‌تواند باعث سوگیری در تحلیل شود: اینکه آیا نقش‌ها عمدتاً محصول ساختار نظام بین‌الملل اند یا حاصل کنش آگاهانه دولت‌ها. افزون بر آن، تفسیرهای متفاوت بازیگران از یک نقش، موجب دشواری در ایجاد اجماع علمی می‌گردد و قابلیت پیش‌بینی نظریه را در عمل کاهش می‌دهد. با وجود این نقدها، نظریه نقش به دلیل توانایی‌اش در ترکیب ابعاد هویتی، هنجاری و مادی رفتار دولت‌ها، همچنان ابزار تحلیلی پرکاربردی در مطالعات سیاست بین‌الملل است و می‌تواند پیوندی میان جامعه‌شناسی و روابط بین‌الملل برقرار کند.

۴. بستر موردی پرونده هسته‌ای ایران

پرونده هسته‌ای ایران از اوایل دهه ۲۰۰۰ به یکی از مهم‌ترین چالش‌های امنیت بین‌الملل بدل شد. افشای تأسیسات نطنز و اراک در ۲۰۰۲، آغازگر دوری از مذاکرات و فشارهای بین‌المللی بود که ابتدا با گفت‌وگوهای ایران و سه کشور اروپایی (E3) در توافق سعدآباد

(۲۰۰۳) و بروکسل/پاریس (۲۰۰۴) به تعلیق موقت غنی‌سازی انجامید، اما با ازسرگیری فعالیت‌ها در ۲۰۰۵، پرونده به شورای امنیت ارجاع شد. (Kerr, 2015: 2) بین ۲۰۰۶ تا ۲۰۱۰، شش قطعنامه الزام‌آور (۱۶۹۶، ۱۷۳۷، ۱۷۴۷، ۱۸۰۳، ۱۸۳۵، ۱۹۲۹) تصویب شد که توقف غنی‌سازی، محدودیت‌های موشکی و تحریم‌های گسترده اقتصادی و تسلیحاتی را شامل می‌شد. (Fitzpatrick, 2011: 45) همزمان، ترور چند دانشمند هسته‌ای ایران بین ۲۰۰۹ تا ۲۰۱۲ و حملات سایبری مانند استاکس‌نت، بُعد امنیتی و بی‌اعتمادی را تشدید کرد (Salehi & Salmani Farahmand, 2021: 410).

با انتخاب حسن روحانی در ۲۰۱۳ و مذاکرات محرمانه ایران-آمریکا در عمان، توافق موقت «برنامه اقدام مشترک (JPOA)» در ژنو (نوامبر ۲۰۱۳) حاصل شد که محدودیت‌های غنی‌سازی و نظارت‌های فزاینده را در برابر تعلیق بخشی از تحریم‌ها مقرر کرد. (International Crisis Group, 2014: 2) این روند به «برنامه جامع اقدام مشترک (JCPOA)» در وین (ژوئیه ۲۰۱۵) انجامید که بر اساس آن ایران سطح غنی‌سازی را به ۳.۶۷٪، تعداد سانتریفیوژهای فعال را به ۵۶۰ دستگاه IR-1 و ذخایر اورانیوم را به ۳۰۰ کیلوگرم محدود کرد، در مقابل، تحریم‌های شورای امنیت، اتحادیه اروپا و آمریکا لغو یا تعلیق شدند. (Katzman, 2019: 12) خروج آمریکا از برجام در مه ۲۰۱۸ و بازگشت تحریم‌ها، ایران را به کاهش تعهدات واداشت و از ۲۰۱۹ سطح غنی‌سازی و ظرفیت سانتریفیوژها افزایش یافت. مذاکرات احیای برجام از ۲۰۲۱ تاکنون با موانع سیاسی و امنیتی روبه‌روست.

در سطح نهادی، گروه ۱+۵ (پنج عضو دائم شورای امنیت + آلمان) بازیگران اصلی مذاکره بودند. آمریکا و سه کشور اروپایی عمدتاً بر محدودیت‌های سختگیرانه و سازوکارهای راستی‌آزمایی تأکید داشتند، در حالی که روسیه و چین ضمن حمایت از رژیم عدم اشاعه، بر حق ایران برای استفاده صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای و مخالفت با فشار حداکثری پافشاری کردند. (International Crisis Group, 2014: 5) موازنه قدرت در شورای امنیت به گونه‌ای بود که بدون اجماع این پنج عضو، هیچ قطعنامه‌ای تصویب نمی‌شد و نقش روسیه و چین در تعدیل یا نرم‌سازی برخی مفاد تحریمی برجسته بود. اتحادیه اروپا نیز به عنوان هماهنگ‌کننده مذاکرات، نقش میانجی و تسهیل‌گر را ایفا کرد.

در حالی که هم پکن و هم مسکو پیوسته با تاکتیک‌های فشار به رهبری غرب مخالفت کرده‌اند، انگیزه‌ها، محاسبات استراتژیک و سبک‌های دیپلماتیک آنها تفاوت‌های ظریفی را نشان می‌دهد که شایسته بررسی دقیق است. از منظر امنیت منطقه‌ای، برنامه هسته‌ای ایران با نگرانی‌های اسرائیل، عربستان سعودی و برخی کشورهای خلیج فارس

گره خورده است. اسرائیل این برنامه را تهدیدی وجودی دانسته و گزینه اقدام پیش‌دستانه را مطرح کرده است (Fitzpatrick, 2011: 52)، در حالی که کشورهای عربی عمدتاً نگران تغییر موازنه قوا به سود ایران و افزایش نفوذ منطقه‌ای آن هستند. در سطح جهانی، این پرونده آزمونی برای اعتبار رژیم عدم اشاعه هسته‌ای (NPT) و کارآمدی شورای امنیت محسوب می‌شود. موفقیت یا شکست در مدیریت آن پیامدهایی برای الگوهای امنیتی در شرق آسیا (کره شمالی) و اروپا (اوکراین) دارد، زیرا نشان می‌دهد که آیا ابزارهای دیپلماتیک و چندجانبه می‌توانند جایگزین رویارویی نظامی شوند یا خیر. (Kerr, 2015: 8) همچنین، اتکای فزاینده ایران به مسکو و پکن، محاسبات سیاست خارجی آن را تغییر داده، آسیب‌پذیری آن را در برابر تحریم‌های غرب کاهش داده و گزینه‌های استراتژیک آن را گسترش داده است (El-Fekki, 2025: 3).

از دیدگاه افکار عمومی جهانی، چین و روسیه اغلب به عنوان وزنه‌های مقابل هژمونی غرب، به ویژه در زمینه پرونده هسته‌ای ایران، تلقی می‌شوند. مقاومت مشترک آنها در برابر فعال شدن مجدد مکانیسم "اسنپ بک" شورای امنیت سازمان ملل - که با هدف اعمال مجدد تحریم‌ها علیه ایران طراحی شده است - توسط بسیاری از ناظران به عنوان دفاع از چندجانبه‌گرایی و حقوق حاکمیتی تفسیر شده است (Gharibabadi, 2025: 2). با این حال، در زیر این همسویی ظاهری، واگرایی در اولویت‌های استراتژیک نهفته است. رویکرد روسیه عمیقاً در رقابت ژئوپلیتیکی با غرب و تمایل به حفظ نفوذ در خاورمیانه ریشه دارد (Ulyanov, 2025: 3). در مقابل، انگیزه اصلی چین امنیت انرژی، ادغام اقتصادی و ابتکار عمل گسترده‌تر کمربند و جاده آن است (Ma Zhaoxu, 2025: 4).

از نظر دیپلماتیک، هر دو قدرت در راینی‌های سه‌جانبه با ایران مشارکت داشته‌اند و بر اهمیت گفتگو و مخالفت با تحریم‌های یک‌جانبه تأکید کرده‌اند (Mehr News, 2025: 2). این جلسات، مانند اجلاس اخیر پکن، بر تعهد مشترک برای حفظ برجام و حمایت از حق ایران برای انرژی هسته‌ای صلح‌آمیز تحت پیمان منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای (NPT) تأکید دارد (Ministry of Foreign Affairs of China, 2025: 5). با این حال، روسیه در بیان اقدامات غربی به عنوان اقدامات قهری و نامشروع، صریح‌تر عمل کرده و اغلب E3 (فرانسه، آلمان، انگلستان) را به "باج‌گیری" متهم می‌کند (Newsweek, 2025: 3). چین، در حالی که از موضع ایران حمایت می‌کند، تمایل دارد لحن سنجیده‌تری اتخاذ کند که نشان‌دهنده ترجیح آن برای ثبات و عدم رویارویی است. از نظر نظریه روابط بین‌الملل،

رفتار روسیه با اصول واقع‌گرایی همسو است - به دنبال ایجاد تعادل در برابر قدرت ایالات متحده و تثبیت جایگاه خود به عنوان یک بازیگر جهانی. همکاری نظامی چین با ایران، از جمله رزمایش‌های مشترک دریایی، این موضع استراتژیک را تقویت می‌کند (Iranian Army, Office, 2025: 3). در همین حال، تعامل چین ترکیبی از نهادگرایی لیبرال و ملی‌گرایی عمل‌گرایانه را نشان می‌دهد. پکن با میزبانی مذاکرات هسته‌ای و ترویج راه‌حل‌های دیپلماتیک، خود را به عنوان یک ذینفع مسئول در عین حفظ منافع اقتصادی خود قرار می‌دهد (Al Jazeera, 2025: 5).

به‌طور کلی، روند پرونده هسته‌ای ایران را می‌توان در سه فاز اصلی ملاحظه نمود: (۱) مرحله بحران و تحریم (۲۰۰۲-۲۰۱۳) با غلبه رویکرد فشار و انزوا؛ (۲) مرحله توافق و تعامل (۲۰۱۳-۲۰۱۸) با تمرکز بر اعتمادسازی و رفع تدریجی تحریم‌ها؛ (۳) مرحله بازگشت تنش و عدم قطعیت (۲۰۱۸ تاکنون) که در آن، هم‌زمان با تشدید فشار اقتصادی، رقابت ژئوپلیتیک و تحولات منطقه‌ای، چشم‌انداز حل‌وفصل پایدار همچنان مبهم است. لذا آشکار است که پرونده هسته‌ای ایران نه صرفاً موضوعی فنی، بلکه گره‌گاهی از منافع هویت‌ها و موازنه قدرت در نظام بین‌الملل است.

۵. نقش‌آفرینی روسیه

در بستر پرونده هسته‌ای ایران، روسیه مجموعه‌ای از نقش‌های آگاهانه و خودظه‌ور را ایفا کرده که هم‌زمان هم‌پوشانی و تعارض‌هایی را در بزنگاه‌های دیپلماتیک ایجاد کرده است. در سطح نقش‌های آگاهانه، مسکو خود را شریک راهبردی ایران معرفی کرده و این شراکت را بر پایه منافع مشترک در مقابله با یک‌جانبه‌گرایی غرب و حفظ موازنه قوا در خاورمیانه تعریف کرده است (Katzman, 2019: 14). این نقش با حضور فعال در پروژه‌های هسته‌ای غیرنظامی ایران، به‌ویژه تکمیل نیروگاه بوشهر و مذاکرات فنی در چارچوب آژانس بین‌المللی انرژی اتمی، تقویت شده است (Kerr, 2015: 6). دومین نقش آگاهانه، موازنه‌گر برابر غرب است؛ روسیه با استفاده از حق وتو در شورای امنیت، تلاش کرده قطعنامه‌ها را تعدیل یا از تصویب تحریم‌های شدیدتر جلوگیری کند (Fitzpatrick, 2011: 48). سومین نقش آگاهانه، بازیگر اقتصادی-هسته‌ای است که از طریق قراردادهای انرژی، فروش فناوری هسته‌ای و همکاری‌های نظامی-فنی، منافع اقتصادی و نفوذ ژئوپلیتیک خود را دنبال کرده است (Kile & Kristensen, 2018: 102).

در کنار این نقش‌های برنامه‌ریزی‌شده، روسیه نقش‌های خودظه‌ور نیز بر عهده گرفته است. نخست، میانجی میان ایران و غرب، به‌ویژه در مراحل حساس مذاکرات برجام، که در آن دیپلمات‌های روسی گاه پیام‌رسان غیررسمی میان تهران و واشنگتن بوده‌اند (Trenin, 2016: 59). دوم، قدرت بازدارنده در برابر تهدیدهای نظامی علیه ایران، که با حضور نظامی در سوریه و هماهنگی امنیتی با تهران، پیام بازدارندگی به بازیگران منطقه‌ای و فرمانطقه‌ای ارسال کرده است (Blank, 2017: 311). سوم، تنظیم‌گر بحران در لحظاتی که تنش‌ها می‌توانست به فروپاشی کامل مذاکرات منجر شود، مانند پیشنهاد «غنی‌سازی در خاک روسیه» در ۲۰۰۹ برای کاهش نگرانی‌های غرب (Bowen & Moran, 2015: 28).

با این حال، این نقش‌ها همواره بدون تعارض نبوده‌اند. یکی از نمودهای تضاد نقش، تعارض میان شراکت راهبردی با ایران و روابط عمل‌گرایانه با غرب است؛ به‌ویژه در دوره‌هایی که روسیه برای بهبود روابط با آمریکا و اتحادیه اروپا، در تصویب برخی تحریم‌ها علیه ایران همراهی کرده است (Allison, 2013: 125). نمونه دیگر، تضاد میان نقش اقتصادی-هسته‌ای و نقش موازنه‌گر است؛ زیرا فشار غرب بر همکاری‌های هسته‌ای غیرنظامی با ایران، روسیه را وادار به تعلیق یا کنکردن برخی پروژه‌ها کرده است (Kerr, 2015: 7). همچنین، نقش میانجی گاه با نقش بازدارنده در تضاد قرار گرفته، زیرا حمایت نظامی آشکار از ایران می‌تواند بی‌طرفی لازم برای میانجی‌گری را تضعیف کند (Trenin, 2016: 61).

مدیریت این تضادها توسط روسیه عمدتاً از طریق چندلایه‌سازی دیپلماسی و انعطاف‌پذیری راهبردی انجام شده است. مسکو در بزنگاه‌های دیپلماتیک، مانند مذاکرات لوزان (۲۰۱۵)، با ارائه پیشنهادها فنی و حقوقی، هم نقش میانجی و هم نقش موازنه‌گر را حفظ کرده است (International Crisis Group, 2014: 5). در مواردی که فشار غرب افزایش یافته، روسیه با تغییر اولویت نقش‌ها - مثلاً تمرکز بر همکاری‌های اقتصادی غیرهسته‌ای یا امنیتی - از فرسایش روابط با ایران جلوگیری کرده است (Kile & Kristensen, 2018: 104). همچنین، استفاده از ابهام سازنده در مواضع رسمی، به روسیه امکان داده تا در عین حمایت از ایران، کانال‌های گفت‌وگو با غرب را باز نگه دارد (Allison, 2013: 128).

در مجموع باید گفت روسیه در پرونده هسته‌ای ایران هم‌زمان چند نقش را به‌صورت آگاهانه و خودظه‌ور بازی کرده و از این چندگانگی برای حداکثرسازی نفوذ بهره برده است. به‌عنوان شریک راهبردی، با همکاری هسته‌ای غیرنظامی (مانند بوشهر)، دفاع از حق استفاده صلح‌آمیز و سپر بلاغی علیه فشار حداکثری، به تهران پشت‌گرمی داده؛ اما این

شراکت هرگز مطلق نبوده و مسکو در بزنگاه‌هایی چون قطعنامه‌هایی مانند ۱۶۹۶، ۱۷۳۷، ۱۷۴۷، ۱۸۰۳، ۱۸۳۵ و ۱۹۲۹ بین سالهای ۲۰۰۶-۲۰۱۰ همراهی کرده و با «تعویق» پروژه‌ها، هزینه‌های راهبردی به ایران منتقل کرده است. در نقش موازنه‌گر برابر غرب، با تهدید وتو و تعدیل متن تحریم‌ها، هم از امتیازخواهی در برابر واشنگتن/اروپا سود برده و هم مانع اجماع سخت‌گیرانه شده؛ تناقض اینجاست که گاه «کارت ایران» را در خدمت معاملات بزرگ‌تر (تنش‌زدایی مقطعی با غرب) خرج کرده است. در مقام بازیگر اقتصادی-هسته‌ای، قراردادهای انرژی، سوخت برگشت‌پذیر و فروش محدود تجهیزات را پی گرفته، اما فشار رژیم عدم‌اشاعه و ریسک تحریم ثانویه، او را وادار به تعلیق/تأخیرهایی مانند پرونده سامانه S-300 کرده است. در نقش‌های خودظهور، میانجی‌گری با پیشنهادهای فنی (مانند الگوی سوآپ سوخت/غنی‌سازی خارج از ایران) و «پیام‌رسانی» میان تهران و پایتخت‌های غربی، گاهی با نقش بازدارنده در تضاد افتاده؛ زیرا هم‌پیمانی امنیتی و حضور نظامی روسیه در محیط پیرامونی ایران، تصور بی‌طرفی را نزد غرب کم‌رنگ کرده است. به‌عنوان تنظیم‌گر بحران، مسکو در اوج تنش‌ها نسخه «گام‌در برابر گام» و تنفس‌های راستی‌آزمایی‌محور را پیش نهاده، اما از «تنش قابل‌مهار» نیز نفع برده است: افزایش قیمت انرژی و حفظ اهرم چانه‌زنی. مدیریت تضادها از طریق اولویت‌بندی موقعیتی نقش‌ها، ابهام‌سازنده، تفکیک پرونده‌ها (هسته‌ای/انرژی از پرونده‌های منطقه‌ای)، و تکیه بر رویه‌گرایی در آژانس انجام شده؛ رهیافتی که انعطاف و اهرم می‌آفریند، اما هزینه اعتبار نزد تهران و غرب را دائماً باید بازخريد کند.

با توجه به شرایط کنونی، تلاش روسیه برای تمدید یا دست‌کم بازتعریف چارچوب قطعنامه ۲۲۳۱ را می‌توان در امتداد همان چندگانگی نقش و منطق موازنه‌گرانه‌اش فهمید. این قطعنامه که در سال ۲۰۱۵ برجام را تأیید و محدودیت‌های هسته‌ای و تسلیحاتی ایران را زمان‌بندی کرد، قرار است ۱۸ اکتبر ۲۰۲۵ منقضی شود. اکنون سه کشور اروپایی (E3) تهدید کرده‌اند در صورت عدم همکاری کامل ایران با آژانس، «مکانیسم ماشه» را فعال کنند و تحریم‌های شورای امنیت را بازگردانند.

برای مسکو، تمدید یا تغییر زمان‌بندی ۲۲۳۱ چند هدف را دنبال می‌کند:

- حفظ اهرم فشار و نقش موازنه‌گر: با زنده نگه داشتن چارچوب حقوقی ۲۲۳۱، روسیه می‌تواند همچنان در مرکز تصمیم‌گیری شورای امنیت باقی بماند و از این پرونده به‌عنوان کارت چانه‌زنی در تعاملات گسترده‌تر با غرب استفاده کند.

- حمایت از شریک راهبردی: تمدید می‌تواند مانع از بازگشت خودکار تحریم‌های سخت سازمان ملل علیه ایران شود و به تهران زمان بیشتری برای مذاکره یا تعدیل برنامه هسته‌ای بدهد.

- مدیریت بحران و جلوگیری از تشدید تنش: روسیه با ایفای نقش «تنظیم‌گر بحران» می‌کوشد از یک شوک ناگهانی در روابط ایران و غرب که می‌تواند به بی‌ثباتی منطقه‌ای و افزایش قیمت انرژی بینجامد، جلوگیری کند.

به بیان دیگر، مسکو در قبال پرونده هسته‌ای ایران همواره رویکردی چندسطحی و چندوجهی اتخاذ کرده است؛ رویکردی که در آن هر حرکت دیپلماتیک همزمان به چند هدف خدمت می‌کند. تمدید یا بازتعریف چارچوب قطعنامه ۲۲۳۱ برای روسیه صرفاً یک اقدام حقوقی نیست، بلکه بخشی از استراتژی موازنه‌گرانه‌اش میان تهران و غرب است. از منظر ژئوپلیتیک، زنده نگه داشتن این قطعنامه به مسکو امکان می‌دهد همچنان یک بازیگر کلیدی در شورای امنیت باقی بماند و بر روند تصمیم‌گیری در یکی از حساس‌ترین پرونده‌های امنیت بین‌المللی اثر بگذارد. از نظر اقتصادی، مدیریت تنش هسته‌ای و جلوگیری از بازگشت تحریم‌های شدید سازمان ملل علیه ایران می‌تواند ثبات نسبی در بازار انرژی و مسیرهای تجاری منطقه را حفظ کند؛ امری که در شرایط جنگ اوکراین برای روسیه اهمیت مضاعف دارد. در بعد دیپلماتیک، ایفای نقش «تنظیم‌گر بحران» جایگاه روسیه را به‌عنوان میانجی یا موازنه‌گر تقویت می‌کند و به آن اهرم فشار بیشتری در تعاملات با اروپا و آمریکا می‌بخشد. به این ترتیب، این اقدام بخشی از بازی چندسطحی مسکوست که در آن مدیریت بحران، تحکیم پیوند با ایران و استفاده از پرونده هسته‌ای به‌عنوان کارت چانه‌زنی در معادلات کلان، همزمان و در هم تنیده پیش می‌رود.

۶. نقش آفرینی چین

در چارچوب پرونده هسته‌ای ایران، سیاست خارجی چین را می‌توان با بهره‌گیری از نظریه نقش به دو دسته نقش‌های آگاهانه و نقش‌های خودظهور تقسیم کرد. در سطح نقش‌های آگاهانه، نخست مدافع اصل عدم‌مداخله است که ریشه در سنت دیپلماسی جمهوری خلق چین دارد و بر احترام به حاکمیت و تمامیت ارضی کشورها تأکید می‌کند (Pan, 2019: 49)؛ (Sørensen, 2019: 112) این اصل به چین امکان داده تا در مجامع بین‌المللی، مخالفت خود را

با تحریم‌های یک‌جانبه و اقدام نظامی علیه ایران اعلام کند، در حالی که همچنان از رژیم عدم اشاعه حمایت می‌کند. (Esmaeili & Zhang, 2022: 53) دوم، شریک اقتصادی-انرژی که بر مبنای نیاز فزاینده چین به منابع انرژی و بازارهای نوظهور شکل گرفته و در قالب قراردادهای نفتی، سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌ها و همکاری‌های فناوری هسته‌ای غیرنظامی با ایران بروز یافته است (Downs, 2011: 32)؛ (Wu, 2013: 88) سوم، قدرت مسئول در نظام چندقطبی که چین را به ایفای نقش فعال در مذاکرات چندجانبه و حمایت از راه‌حل‌های دیپلماتیک سوق داده است (Shichor, 2014: 15؛ Scita, 2022: 40)

در حوزه نقش‌های خودظه‌ور، چین گاه به‌عنوان موازنه‌گر نرم عمل کرده و با ایجاد توازن میان روابط با ایران و حفظ همکاری با غرب، از تشدید بحران جلوگیری کرده است (Garver, 2016: 77). همچنین، در بزرگراه‌های حساس، نقش میانجی تجاری-سیاسی را ایفا کرده و از کانال‌های اقتصادی و دیپلماتیک برای کاهش تنش و تسهیل گفت‌وگو استفاده کرده است. (Fulton, 2018: 59)

با این حال، این نقش‌ها همواره بدون تعارض نبوده‌اند. یکی از نمودهای تضاد نقش، کشمکش میان اصل عدم‌مداخله و الزامات ایفای نقش قدرت مسئول است؛ زیرا مشارکت فعال در مذاکرات و اعمال فشار برای شفافیت هسته‌ای، می‌تواند به‌عنوان دخالت در امور داخلی تلقی شود. (Sørensen, 2019: 118) تضاد دیگر، میان نقش شریک اقتصادی-انرژی و فشارهای ناشی از تحریم‌های بین‌المللی است که چین را ناچار به کاهش یا تغییر شکل همکاری‌های اقتصادی با ایران کرده است (Downs, 2011: 35)؛ (Wu, 2013: 90) همچنین، ایفای نقش موازنه‌گر نرم گاه با نقش میانجی در تضاد قرار گرفته، زیرا تلاش برای بی‌طرفی کامل می‌تواند از میزان نفوذ چین بر یکی از طرفین بکاهد. (Scita, 2022: 47)

چین برای ایفای نقش‌های متنوع خود در قبال پرونده هسته‌ای ایران، رویکردی چندلایه و انعطاف‌پذیر در مدیریت سیاست خارجی به کار برده است. با استفاده از ابهام‌سازنده، توانسته هم‌زمان اصل عدم‌مداخله را حفظ و در مذاکرات چندجانبه فعال بماند. تفکیک حوزه‌های همکاری اقتصادی، امنیتی و هسته‌ای، امکان کاهش فشار تحریم‌ها را فراهم کرده است. با اولویت‌بندی موقعیتی نقش‌ها بر اساس شرایط بین‌المللی، چین در مقاطع حساس نقش موازنه‌گر را بر میانجی ترجیح داده یا بالعکس. تکیه بر نهادهای چندجانبه نیز به مشروعیت‌بخشی اقدامات کمک کرده و مانع فرسایش روابط با بازیگران متعارض شده است.

«ابهام سازنده» در مواضع رسمی چین به این معناست که پکن عمداً از بیان مواضع کاملاً شفاف و قطعی درباره برخی جزئیات پرونده هسته‌ای ایران خودداری کرده تا دامنه مانور دیپلماتیکش حفظ شود. این رویکرد چند جلوه اصلی داشته است نخست استفاده از واژگان کلی و هنجاری مانند «موضع عینی و منصفانه»، «حل و فصل سیاسی و دیپلماتیک» یا «نقش سازنده» بدون ورود به جزئیات فنی یا جانبداری آشکار (Garver, 2016: 80)؛ دوم، ترکیب پیام‌های حمایتی و انتقادی به گونه‌ای که هم ایران و هم طرف‌های غربی بتوانند برداشت مثبت خود را داشته باشند (چندلایه‌سازی روابط با تفکیک همکاری‌های اقتصادی، امنیتی و هسته‌ای) (Fulton, 2018: 62)؛ سوم، ارجاع به اصول کلی حقوق بین‌الملل (عدم مداخله، احترام به حاکمیت) در کنار تأکید بر تعهد به رژیم عدم اشاعه، بدون تعیین اولویت مطلق یکی بر دیگری (Pan, 2019: 55). و چهارم ایجاد ابهام در خطوط قرمز؛ چین به‌ندرت مشخص می‌کند که در چه شرایطی حاضر به تغییر رأی یا موضع خود در شورای امنیت خواهد شد، تا بتواند در لحظه بر اساس مصلحت تصمیم بگیرد (Pan, 2019: 55).

بدین سان به یاری این تاکتیک‌ها چین موفق شده همزمان روابط اقتصادی و سیاسی با ایران را حفظ و در عین حال از تخریب روابط با غرب یا آسیب به تصویر خود به‌عنوان «قدرت مسئول» جلوگیری نماید.

۷. تضاد نقش‌ها

پرونده هسته‌ای ایران برای مسکو و پکن، عرصه‌ای چندلایه است که بازی آن تنها به میز مذاکره با تهران محدود نمی‌شود، بلکه در دو صحنه‌ی دیگر نیز جریان دارد: صحنه‌ی افکار عمومی جهان و میدان پرتنش سیاست بین‌الملل. این سه عرصه - رابطه‌ی مستقیم با ایران، تصویرسازی در نگاه جهانیان، و کنشگری در توازن قدرت‌های بین‌المللی - همچون سه ضلع یک مثلث‌اند که گاه همسو عمل می‌کنند و گاه زوایایی ناسازگار می‌سازند.

در بُعد روابط دوجانبه، روسیه چهره‌ای امنیت‌محور و ژئوپلیتیک‌گرا دارد. از همکاری‌های فنی محدود و فروش تجهیزات دفاعی گرفته تا بهره‌برداری از مناسبات با تهران برای تثبیت جایگاه خود در خاورمیانه و قفقاز، همگی در خدمت بازی بزرگ‌تری هستند که کرملین آن را پیش می‌برد. این کشور بی‌پرواست که از فضای تنش به‌عنوان اهرمی برای چانه‌زنی با غرب استفاده کند. چین اما راه دیگری می‌رود: نقشه‌اش بر بستر اقتصاد و توسعه ترسیم شده است. پیوندهای بلندمدت در حوزه انرژی، سرمایه‌گذاری‌های

زیرساختی و پیشبرد پروژه‌های «کمربند و جاده» روح حاکم بر روابط پکن با تهران است، همراه با پرهیز آگاهانه از تعهدات امنیتی پرهزینه.

در سپهر افکار عمومی جهانی، هر دو بازیگر بر موج نارضایتی از «یک‌جانبه‌گرایی آمریکا» و «استانداردهای دوگانه غرب» سوارند. روسیه خود را پرچمدار «نظم چندقطبی» و مدافع حق ملت‌ها در بهره‌گیری صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای می‌نماید، شاید افکار عمومی جنوب را با خود همراه‌ستا سازد. چین، در عوض، با سیمای «میانجی صلح‌طلب و توسعه‌گرا» ظاهر می‌شود، و بر حل‌وفصل دیپلماتیک و دوری از تشدید بحران تأکید دارد.

اما در عرصه سیاست بین‌الملل، فاصله‌ها نمایان می‌شود. روسیه از پرونده هسته‌ای ایران به‌مثابه کارتی در بازی‌های کلان‌تر بهره می‌برد، خواه بر سر اوکراین باشد یا امنیت اروپا، و برای کسب امتیاز از بالا رفتن سطح بحران ابایی ندارد. چین، برعکس، این پرونده را سکویی برای تضمین امنیت انرژی و پیشبرد طرح‌های بلندمدت می‌بیند و می‌کوشد بی‌آنکه مستقیماً به مصاف غرب برود، جایگاه خود را تحکیم کند.

این سه وجه، گاه هم‌صدا می‌شوند و هارمونی می‌سازند: حمایت ظاهری از ایران، نقد صریح غرب، و جست‌وجوی نفوذ. اما در روش و اولویت‌ها، مسیرها از هم جدا می‌شود؛ مسکو با گام‌های محکم در میدان امنیت و قدرت، پکن با قدم‌های سنجیده در مسیر اقتصاد و ثبات. فهم این همسویی‌ها و ناهمخوانی‌ها، کلید رمزگشایی از جایگاه و نقش واقعی این دو قدرت در قبال معمای هسته‌ای ایران است.

۸. مقایسه تطبیقی ایفاگری نقش دو کشور در قبال مسأله هسته‌ای ایران

در یک مقایسه تطبیقی میان روسیه و چین در قبال پرونده هسته‌ای ایران، هر دو کشور ترکیبی از نقش‌های آگاهانه و نقش‌های اقتضایی را ایفا کرده‌اند و در نتیجه با نوعی چندگانگی نقش و تضادهای درونی مواجه بوده‌اند. شباهت اصلی در آن است که هر دو، همزمان مدافع حق ایران برای استفاده صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای و پایبند به رژیم عدم اشاعه بوده‌اند؛ این دوگانه، به‌ویژه در فضای فشار غرب، منبع تضاد نقش شده است. با این حال، شدت و ماهیت تضاد در روسیه اغلب آشکارتر و پرریسک‌تر بوده، زیرا مسکو گاه به‌طور مستقیم از ابزارهای سخت مانند فروش فناوری یا همراهی مشروط با تحریم‌ها استفاده کرده و ناچار بوده بین شراکت راهبردی با ایران و معاملات بزرگ‌تر با غرب توازن برقرار کند. در مقابل، تضاد نقش‌های چین غالباً نرم‌تر و پنهان‌تر بوده و بیشتر در عرصه

اقتصادی-سیاسی و میانجی‌گری شکل گرفته است، جایی که باید میان منافع انرژی و فشار تحریم‌ها یا اصل عدم‌مداخله و ایفای نقش قدرت مسئول تعادل برقرار می‌کرد.

از نظر کارآمدی راهبردهای مدیریت تضاد، روسیه بیشتر به اولویت‌بندی موقعیتی نقش‌ها، اهرم‌سازی از پرونده ایران در مذاکرات با غرب، و استفاده از ابهام در خطوط قرمز متکی بوده است؛ این رویکرد در کوتاه‌مدت انعطاف داده ولی در بلندمدت گاه به فرسایش اعتماد ایران یا بی‌اعتمادی غرب منجر شده است. پیامدهای این نقش‌ها قابل توجه است.

در عین حال، واگرایی در لفاظی‌ها و تاکتیک‌های روسیه و چین نشان می‌دهد که اتحاد آنها بیشتر از آنکه همگرایی ایدئولوژیک عمیق باشد، از نوع مصلحتی است. درک این پویایی‌ها برای ارزیابی آینده برجام، توازن قدرت در خاورمیانه و هنجارهای در حال تحول حکومت هسته‌ای جهانی ضروری است. چین اما با چندلایه‌سازی روابط (تفکیک همکاری اقتصادی از مذاکرات هسته‌ای)، بهره‌گیری از واژگان کلی و هنجاری در مواضع، و تکیه بر نهادهای چندجانبه، توانسته تضادها را کم‌هزینه‌تر مدیریت کند و در عین حفظ منافع اقتصادی، تصویر «قدرت مسئول» را تقویت نماید. در مجموع، هر دو کشور در مدیریت تضاد نقش موفقیت نسبی داشته‌اند، اما رویکرد روسیه عمدتاً ابزاری و معامله‌محور بوده، در حالی که چین با مدیریت نرم تضادها، آنها را در چارچوب نظم چندقطبی و همکاری اقتصادی پایدار مهار کرده است و به عبارت دیگر پکن به جای برخورد مستقیم، سخت‌گیرانه یا حذف یکی از نقش‌ها، تلاش کرده است این تعارض‌ها را با مدیریت تدریجی، انعطاف‌پذیری و تفسیرهای قابل تعدیل، قابل همزیستی کند.

جدول ۱. مقایسه ای کنش سیاست خارجی چین و روسیه
بر اساس نظریه نقش در قبال مساله هسته‌ای ایران

مورد مقایسه	چین	روسیه
۱. تضادها نرم‌تر و پنهان‌تر؛ تمرکز بر عرصه اقتصادی-سیاسی، میانجی‌گری و تعادل بین منافع انرژی، فشار تحریم‌ها و اصل عدم مداخله.	۲. تضادها آشکارتر و پرریسک‌تر؛ ناشی از هم‌زمانی حمایت از حق هسته‌ای ایران و پایبندی به عدم‌اشاعه، همراه با استفاده مستقیم از ابزارهای سخت (فروش فناوری، همراهی مقطعی با تحریم‌ها).	

مورد مقایسه	چین	روسیه
توازن بین امنیت انرژی و تصویر «قدرت مسئول»؛ مدیریت فشار غرب بدون آسیب به روابط اقتصادی درازمدت.	توازن بین شراکت راهبردی با ایران و معاملات کلان با غرب؛ استفاده ابزاری از پرونده ایران در تعاملات قدرت‌های بزرگ.	
چندلایه‌سازی روابط (تفکیک همکاری اقتصادی از مذاکرات)، استفاده از زبان کلی و هنجاری، تکیه بر نهادهای چندجانبه.	اولویت‌بندی موقعیتی نقش‌ها، اهرم‌سازی پرونده ایران در مذاکرات، ابهام در خطوط قرمز.	
کاهش هزینه‌های تضاد و حفظ منافع اقتصادی همراه با تقویت تصویر بین‌المللی مثبت.	انعطاف‌پذیری کوتاه‌مدت، اما فرسایش اعتماد در بلندمدت (هم از سوی ایران، هم غرب).	
نرم‌افزاری کردن تضاد و ادغام آن در چارچوب نظم چندقطبی و همکاری پایدار.	ابزاری و معامله‌محور، وابسته به شرایط لحظه‌ای و فرصت‌های ژئوپلیتیکی.	

منبع: نویسندگان پژوهش

۹. نتیجه‌گیری

برآیند بررسی تطبیقی نقش‌آفرینی روسیه و چین در قبال پرونده هسته‌ای ایران نشان می‌دهد که هر دو کشور، با ترکیب نقش‌های آگاهانه و اقتضایی، کوشیده‌اند منافع ژئوپلیتیک، اقتصادی و هنجاری خود را در چارچوبی چندسطحی پیش ببرند. روسیه بیشتر با رویکردی ابزاری و معامله‌محور، از پرونده ایران به‌عنوان اهرم فشار در تعاملات کلان با غرب استفاده کرده و چین با مدیریت نرم تضادها، آن را در قالب همکاری اقتصادی پایدار و نظم چندقطبی مدیریت نموده است. هر دو بازیگر در بزنگاه‌های دیپلماتیک، از ابهام‌سازنده، چندلایه‌سازی روابط و اولویت‌بندی موقعیتی نقش‌ها بهره‌برده‌اند، اما تفاوت در شدت و ماهیت تضادها، مسیر و پیامدهای نقش‌آفرینی‌شان را متمایز کرده است.

با فعال شدن مکانیسم ماشه و بازگشت تحریم‌های شورای امنیت، ایران با چالش‌های چندبعدی روبه‌رو خواهد شد. از منظر اقتصادی، محدودیت‌های مجدد بر تجارت، سرمایه‌گذاری و انتقال فناوری، فشار مضاعفی بر اقتصاد تحریم‌زده وارد می‌کند و مسیرهای

همکاری با شرکای غیرغربی را نیز پیچیده‌تر می‌سازد. در بعد سیاسی-دیپلماتیک، فضای مانور ایران در مجامع بین‌المللی محدودتر شده و نیاز به اتکا بر حمایت‌های روسیه و چین افزایش می‌یابد، هرچند این دو کشور نیز منافع خود را در تعامل با غرب لحاظ خواهند کرد. از نظر امنیتی، بازگشت تحریم‌ها می‌تواند به تشدید تنش‌های منطقه‌ای و افزایش خطر خطای محاسبه بین ایران و مخالفان منطقه‌ای‌اش بینجامد.

ایران برای برون‌رفت از این تنگناها می‌تواند به اتخاذ راهبردی چندمحور روی آورده از یک سو در راستای کاهش وابستگی به این دو بازیگر خاص، شرکای اقتصادی و سیاسی خود را تنوع بخشیده و از سوی دیگر، با تقویت دیپلماسی چندجانبه فعال در نهادهای بین‌المللی همچون با افزایش شفافیت فنی و حقوقی در برنامه هسته‌ای برای کاستن از بهانه‌های حقوقی طرف مقابل برای ارتقاء مشروعیت به مواضع ملی روی آورد. از چنین رویکردی می‌تواند ضمن کاهش هزینه‌های فوری رویدادهایی مانند جنگ دوازده روزه یا مکانیسم ماشه، جایگاه ایران را در معادلات آینده تثبیت کند.

کتاب‌نامه

- Al Jazeera. (2025). *Iran, Russia, China discuss Tehran's nuclear programme at Beijing meeting*.
<https://www.aljazeera.com/news/2025/3/14/iran-russia-china-discuss-tehrans-nuclear-programme-at-beijing-meeting>
- Allison, R. (2013). *Russia, the West, and Military Intervention*. Oxford University Press.
- Blank, S. (2017). Russia and the Middle East: Strategic Alliances and Rivalries. *Middle East Policy*, 24(3), 305–322.
- Biddle, B. J. (1986). Recent developments in role theory. *Annual Review of Sociology*, 12, 67–92.
<https://doi.org/10.1146/annurev.so.12.080186.000435>
- Bowen, W. Q., & Moran, M. (2015). Living with Nuclear Hedging: The Implications of Iran's Nuclear Strategy. *International Affairs*, 91(1), 25–43.
- Breuning, M. (2011). Role theory research in international relations: State of the art and blind spots. In S. Harnisch, C. Frank, & H. W. Maull (Eds.), *Role theory in international relations* (pp. 16–35). Routledge.
- Chafetz, G., Abramson, H., & Grillot, S. (1996). Role theory and foreign policy: Belarussian and Ukrainian compliance with the nuclear nonproliferation regime. *Political Psychology*, 17(4), 727–757.
- Downs, E. (2011). *China and Iran: Economic, Political, and Military Relations*. RAND.
- Druyan-Feldman, B. C., & Lavi, G. (2022). *China, Russia, and the Nuclear Talks in Vienna: The Gift that Keeps Giving*. Institute for National Security Studies.

- El-Fekki, A. (2025). *Russia and China Give Iran Nuclear Deal Boost*. Newsweek. <https://www.newsweek.com/russia-china-give-iran-nuclear-deal-boost-2116931>
- Esmaeili, A. M., & Zhang, Y. (2022). Identity, China's foreign policy and Iran's nuclear program. *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, 16(1), 46–61.
- Fitzpatrick, M. (2016). Nuclear capabilities in the Middle East. In *WMD Arms Control in the Middle East* (pp. 107-118). Routledge.
- Fulton, J. (2018). China's Changing Role in the Middle East. *Atlantic Council*, 55–70.
- Garver, J. (2016). *China's Quest: The History of the Foreign Relations of the People's Republic*. Oxford University Press.
- Gharibabadi, Fitzpatrick, M. (2011). *Iran's Nuclear, Chemical and Biological Capabilities*. IISS.
- Goode, W. J. (1960). A theory of role strain. *American Sociological Review*, 25(4), 483–496.
- Harnisch, S. (2011). Role theory: Operationalization of key concepts. In S. Harnisch, C. Frank, & H. W. Maull (Eds.), *Role theory in international relations* (pp. 7–15). Routledge.
- Holsti, K. J. (1970). National role conceptions in the study of foreign policy. *International Studies Quarterly*, 14(3), 233–309.
- <https://en.mehrnews.com/news/235404>
- International Atomic Energy Agency. (2025). *Safeguards and Iran's compliance*.
- International Crisis Group. (2014). *Iran and the P5+1: Solving the Nuclear Rubik's Cube*. Middle East Report N°152.
- Gan, Nectar CNN. (2025). *Iran, China and Russia launch annual joint naval drills as Trump upends Western alliances*. <https://edition.cnn.com/2025/03/10/asia/iran-china-russia-joint-navy-drills-intl-hnk>. Published 2:50 AM EDT, Mon March 10, 2025
- JCPOA Joint Commission. (2025). *Latest report on implementation status*.
- ISNA, (2025). *Iran, Russia, China diplomats confer on snapback mechanism*. ISNA. <https://en.irna.ir/news/85917700> News Code: 1404052917643
- Kahn, R. L., Wolfe, D. M., Quinn, R. P., Snoek, J. D., & Rosenthal, R. A. (1964). *Organizational stress: Studies in role conflict and ambiguity* (p. 45). Wiley.
- Karami, J. (2024). Triangle Cooperation of Iran, Russia and China and Eurasian Security. *Journal of Iran and Central Eurasia Studies*, 7(1), 45-57.
- Katzman, K. (2019). *Iran Nuclear Agreement and U.S. Exit*. Congressional Research Service.
- Kerr: (2015). *Iran's Nuclear Program: Status*. Congressional Research Service.
- Kile, S. N., & Kristensen, H. M. (2018). Trends in World Nuclear Forces. *SIPRI Yearbook*, 99–112.
- Manners, I. (2002). Normative power Europe: A contradiction in terms? *Journal of Common Market Studies*, 40(2), 235–258.
- Mehr News Agency. (2025). *Iran, China, Russia hold nuclear talks*.
- Ministry of Foreign Affairs of China. (2025). *Joint Statement of the Beijing Meeting between China, Russia and Iran*.

- Pan, Z. (2019). China's Role Conception in the Iranian Nuclear Issue. *The Chinese Journal of International Politics*, 12(1), 45–67.
- Salehi, M. K., & Salmani Farahmand, M. (2021). Assassination of Iranian Nuclear Scientists. *Civilization of Law Quarterly*, 4(9), 407–432.
- Scita, J. (2022). The Sino–Iranian Relationship: A Role Theory Approach to a Non-Western Great Power-Middle Power Partnership in *China's Economic and Political Presence in the Middle East and South Asia*, Routledge, 35-56.
- Shichor, Y. (2014). China and the Iranian Nuclear Crisis. *China Report*, 50(1), 1–19.
- Sørensen, C. T. N. (2019). That Is Intervention; That Is Not Interference. *The China Quarterly*, 237, 113–133.
- Thies, C. G. (2009). Role theory and foreign policy. In R. A. Denemark (Ed.), *The international studies encyclopedia* (pp. 1–12). Wiley-Blackwell.
- Trenin, D. (2005). Russia's nuclear policy in the 21. century environment (No. INIS-FR--4773). *Institut Francais des Relations Internationales, 75-Paris (France)*.
- Trenin, D. (2016). Russia in the Middle East: Moscow's Objectives, Priorities, and Policy Drivers. *Carnegie Moscow Center*.
- Turner, R. H. (2001). Role theory. In J. H. Turner (Ed.), *Handbook of sociological theory* (pp. 233–254). Springer.
- Ulyanov, M. (2025). Statement on E3 threats. X (formerly Twitter).
- United Nations. (2015). *Security Council Resolution 2231*.
- Walker, S. G. (1987). Role theory and the origins of foreign policy. In C. F. Hermann, C. W. Kegley Jr., & J. N. Rosenau (Eds.), *New directions in the study of foreign policy* (pp. 55–80). Allen & Unwin.
- Wendt, A. (1999). *Social theory of international politics* (p. 259). Cambridge University Press.
- Wish, N. B. (1980). Foreign policy makers and their national role conceptions. *International Studies Quarterly*, 24(4), 532–554.
- Wu, L. (2013). China's Energy Strategy and Iran's Nuclear Issue. *Journal of Contemporary China*, 22(82), 85–101.